

De Relatie tussen Pesten en Schooluitval: Moderatie van Vrienden en Zelfbeeld?

Anna M. T. R. van Werkhoven

Universiteit Leiden

s1044362

Afdeling Orthopedagogiek

Begeleider; dhr. Dr. M. van Geel

23-06-2014

Abstract

Pesten heeft vergaande gevolgen, waaronder vroegtijdige schooluitval. In deze studie wordt gekeken of de relatie tussen pesten en schooluitval (schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid) gemodereerd wordt door vrienden of zelfbeeld. Voor het onderzoek zijn vragenlijsten door VMBO leerlingen van vijf middelbare scholen ingevuld ($N = 364$, 203 meiden, 158 jongens, $M_{\text{leeftijd}} = 14.65$, leeftijdsrange: 13-17 jaar). Van deze groep is 93.96% geboren in Nederland en 5.49% buiten Nederland. Er was een significant effect van pesten op de mate van schoolbetrokkenheid ($p = .03$), maar niet op de mate van schoolafwezigheid ($p = .72$). De factoren vrienden en zelfbeeld bleken geen modererend effect te hebben. In vervolgonderzoek kan in plaats van naar de kwantiteit, gekeken worden naar de kwaliteit van vriendschappen.

Keywords: pesten, schooluitval, schoolbetrokkenheid, schoolafwezigheid, vrienden, zelfbeeld

De Relatie tussen Pesten en Schooluitval: Moderatie van Vrienden en Zelfbeeld?

Wanneer een adolescent een cynische houding krijgt ten opzichte van school, heeft deze een vier maal hogere kans om school vroegtijdig te verlaten dan adolescenten met een positievere houding ten opzichte van school (Bask & Salmela-Aro, 2012; Christle, Jolivette, & Nelson, 2007). Het vroegtijdig verlaten van school is een gebeurtenis met vergaande gevolgen. Zo blijven de uitgevallen adolescenten in 56% van de gevallen werkloos, hebben ze gemiddeld een lager salaris, blijven ze laag geschoold en ondervinden ze een slechtere mentale en fysieke gezondheid (Powell Stanard, 2003). Ook is gebleken dat 82% van de gevangenispopulatie en 85% van de zaken die bij de rechtbank behandeld worden vroegtijdige schoolverlaters betreffen (Powell Stanard, 2003). De bovengenoemde negatieve gevolgen laten het belang zien van onderzoek naar vroegtijdig schoolverlaten, waarbij het verlaten van onderwijs zonder een geldig diploma tot schooluitval wordt gerekend (Herweijer, 2008).

Schooluitval

Onderzoek naar schooluitval is ingewikkeld, gezien het feit dat de onderzoeksgroep uitgevallen is van school en daarmee moeilijker te traceren is (Cörvers & Golsteyn, 2003). In deze studie zal schooluitval dan ook in kaart gebracht worden aan de hand van twee indicatoren voor schooluitval; te weten schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid. Zowel een lage schoolbetrokkenheid (Bask & Salmela-Aro, 2012; Christle et al., 2007; De Baat, Messing, & Prins, 2013; Henry, Knight, & Thornberry, 2012) als schoolafwezigheid (De Baat et al., 2013; Simons-Morton & Chen, 2009), zijn voorlopers van het vroegtijdig schoolverlaten. Leerlingen die uitvallen van school zijn minder betrokken bij school dan de leerlingen die op school blijven (Archambault, Janosz, Fallu, & Pagani, 2009; Finn, 1989). Ook is uit onderzoek naar voren gekomen dat leerlingen die in het heden of in het verleden hebben gespijbeld, een tweemaal hogere kans hebben op het vroegtijdig verlaten van school, dan leerlingen die niet bekend zijn met spijbelen (Hartkamp, 2005). Het afwezig zijn van school kent op zijn beurt ook vergaande gevolgen, zoals in de toekomst ongeschoolde banen (Grob, Husken, & Van der Kley, 1986), delinquent gedrag en drugsgebruik (Henry et al., 2012). Tot schoolbetrokkenheid behoren het algemeen betrokken zijn bij school, zich verbonden voelen met school, gemotiveerd zijn om te leren en het bereiken van doelen (Simons-Morton & Chen, 2009). De schoolafwezigheid kan gezien worden als een langzaam proces dat uiteindelijk leidt tot schooluitval (Fallis & Opotow, 2003), waarbij een afname van motivatie en inzet te zien is (Batenburg, Korpershoek, & Werf, 2007). De twee indicatoren schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid staan ook in verband tot elkaar; zo valt het aanwezig zijn op school onder een goede schoolbetrokkenheid (Archambault et al., 2009). In deze studie zal naar de effecten van pesten op schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid gekeken worden, omdat pesten gezien kan worden als een belangrijke oorzaak van schooluitval (Thambirajah, Grandison, & De-Hayes, 2008).

Pesten, Schoolbetrokkenheid en Schooluitval

In deze studie wordt pesten meegenomen als een gebeurtenis waarbij een slachtoffer herhaaldelijk en gedurende een langere periode, blootgesteld wordt aan negatieve daden, uitgevoerd door één of

meerdere leeftijdsgenoten (Olweus, 2011). Gepest worden kan leiden tot een lagere motivatie en schoolbetrokkenheid (Mehta, Cornell, Fan, & Gregory, 2013), maar ook tot schoolafwezigheid (Townsend, Flisher, Chikobvu, Lombard, & King, 2008). Daarnaast is gepest worden de meest voorkomende schoolfactor die ervoor zorgt dat kinderen weigeren om naar school te gaan (Thambirajah et al., 2008). Tweederde van de leerlingen die weigeren naar school te gaan, geven gepest worden als hoofdreden van hun schoolweigering (McClure & Shirataki, 1989) en ervaren angst om op school gepest te worden (Berkowitz & Benbenishty, 2012; McClure & Shirataki, 1989; Muscari, 2002). Het van school wegblijven door de angst om gepest te worden is op dat moment een verkeerde wijze om met de angst om te gaan (Thambirajah et al., 2008).

In eerder onderzoek is het echter onduidelijk gebleven of dat het verband tussen pesten en schoolbetrokkenheid mogelijke moderatoren kent (Townsend et al., 2008). Persoonlijke kenmerken hebben een groter en directer verband tot schooluitval dan invloedrijke omgevingskenmerken (Lan & Lantier, 2009). Daarom zal in dit onderzoek gekeken worden naar mogelijke modererende effecten van persoonlijke kenmerken, te weten vrienden en zelfbeeld, op het verband tussen pesten en schoolbetrokkenheid.

Vrienden

De factor vrienden zal in deze studie meegenomen worden, omdat uit onderzoek is gebleken dat het hebben van een beste vriend beschermend kan werken tegen de negatieve gevolgen van pesten (Hodges, Boivin, Vitaro, & Bukowski, 1999). Ook is gebleken dat het hebben van steunende vrienden zorgt voor een grotere affectieve schoolbetrokkenheid (Estell & Perdue, 2013), waar het ontbreken van vriendschappen gerelateerd wordt aan een lagere motivatie en een beperkt aanpassingsvermogen ten opzichte van school (Chen, 2005; Wentzel, Barry, & Caldwell, 2004).

Over een modererende werking van vrienden op de relatie tussen pesten en schoolbetrokkenheid en tussen pesten en schoolafwezigheid is echter minder bekend; dit is dan ook de inzet van dit onderzoek. Naar dit mogelijk modererende effect zal gekeken worden, omdat het hebben van een goede vriendschap in de klas, waarin deze door beide partijen als zodanig wordt omschreven, als buffer kan werken tegen het gepest worden en tegen de negatieve gevolgen van pesten (Hodges, Boivin, Vitaro, & Bukowski, 1999; Salmivalli, 2010). De verwachting in dit onderzoek is daarom dan ook dat er sprake is van een sterker verband tussen pesten en schoolbetrokkenheid voor gepeste kinderen zonder hechte vriendschappen. Hiermee wordt bedoeld dat de mate van schoolbetrokkenheid lager zal zijn voor gepeste leerlingen zonder hechte vriendschappen dan voor gepeste leerlingen met hechte vriendschappen. De verwachting voor het modererende effect van vrienden op de samenhang tussen pesten en schoolafwezigheid is dat gepeste leerlingen zonder vrienden eerder weigeren om naar school te gaan dan gepeste leerlingen met vrienden.

Zelfbeeld

De factor zelfbeeld zal in deze studie meegenomen worden als mogelijke moderator, omdat een positief zelfbeeld een protectieve werking kan hebben tegen het effect van negatieve gebeurtenissen

(Du et al., 2013; Friedman, 2008). Daarnaast biedt een goed zelfbeeld bescherming tegen angsten die men ervaart (Greenberg et al., 1992). Gepest worden kan echter leiden tot een aangetast zelfbeeld (Hawker & Boulton, 2000; Thambirajah et al., 2008). Zelfbeeld is de manier waarop iemand naar zijn eigen kwaliteiten kijkt (Finn, 1989; Mann, Hosman, Schaalma, & De Vries, 2004) op zowel het gebied van uiterlijk, atletisch vermogen als op sociaal gebied (Muris, Meesters, & Fijen, 2003). Een lager zelfbeeld wordt gerapporteerd door leerlingen die vroegtijdig school verlaten in vergelijking met leerlingen die op school blijven (Finn, 1989; Holter & Bruinsma, 2010; Lan & Lanthier, 2009).

Andere negatieve gevolgen waarmee een laag zelfbeeld in verband wordt gebracht zijn:

alcoholgebruik, roken, depressie, zelfmoord, gewelddadigheid, tienerzwangerschap en slechte relaties met vrienden (King, Vidourek, Davis, & McClellan, 2002). Uit onderzoek komt ook naar voren dat gepeste leerlingen vaak worden afgewezen door leeftijdsgenoten die niet gepest worden, omdat deze leeftijdsgenoten zo de kans niet vergroten om zelf slachtoffer te worden (Sentse, Dijkstra, Salmivalli, & Cillessen, 2013). Dit gevoel van afwijzing zorgt voor een lager zelfvertrouwen (Buckley, Winkel, & Leary, 2004) en daarmee ook een negatiever zelfbeeld. Een optimistische houding daarentegen kent positieve effecten, zoals het doen afnemen en voorkomen van pesten (Orpinas & Horne, 2010). Een positief zelfbeeld kan veroorzaakt worden doordat een leerling zich gesteund voelt door bijvoorbeeld ouders, vrienden of leerkrachten (King et al., 2002).

Met dit onderzoek wordt gepoogd meer inzicht te krijgen over de potentiële modererende werking van zelfbeeld ten opzichte van gepest worden, omdat er tot op heden minder over bekend is. Bekend is dat diegene met een negatief zelfbeeld een hogere kans hebben om aangeleerde hulpeloosheid te ontwikkelen (Zimbardo, Johnson, & McCann, 2009). Zij schrijven hierbij de negatieve gebeurtenissen toe aan eigen tekortkomingen of aan zaken die ze niet kunnen veranderen (Van der Zalm-Grisnich, 2012; Zimbardo et al., 2009). Mogelijk werkt een positief zelfbeeld hierbij tegengesteld en beschermend, zodat niet alle negatieve gebeurtenissen als eigen tekortkomingen gezien worden maar door toedoen van bijvoorbeeld de pester. De verwachting betreffende het modererende effect van zelfbeeld op de samenhang tussen pesten en schoolbetrokkenheid, is dat gepeste adolescenten met een laag zelfbeeld een lagere mate van schoolbetrokkenheid ervaren dan bij een hoog zelfbeeld (Finn, 1989; Lan & Lanthier, 2009). Ook wordt er verwacht dat gepeste adolescenten met een laag zelfbeeld meer spijbelen dan gepeste adolescenten met een hoog zelfbeeld (Grob et al., 1986).

Huidig Onderzoek

In dit onderzoek zal er gekeken worden of gepest worden samenhangt met schooluitval, waarin schooluitval gemeten wordt door de twee indicatoren schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid. Hierbij zal er gelet worden op mogelijke modererende effecten van de individuele eigenschappen vrienden en zelfbeeld. Dit onderzoek geeft mogelijk meer inzicht in de negatieve gevolgen van pesten, het afwezig zijn van school of het vroegtijdig verlaten van school. Met meer inzichten in deze verbanden, kunnen interventies effectief aangeboden worden.

Er zal in dit onderzoek gekeken worden of pesten een mogelijk effect heeft op zowel de mate van

schoolbetrokkenheid als op de mate van schoolafwezigheid. Hierin is de verwachting dat gepeste kinderen zich minder betrokken voelen met school (Mehta et al., 2013; Townsend et al., 2008) en meer schoolafwezigheid vertonen dan niet gepeste leerlingen (McClure & Shirataki, 1989; Thambirajah et al., 2008). Daarna zal er gekeken worden of het hebben van vrienden een mogelijk modererende werking heeft op de relatie tussen pesten en schoolbetrokkenheid en tussen pesten en schoolafwezigheid. Hierin is de verwachting dat gepeste adolescenten zonder hechte vriendschappen een lagere schoolbetrokkenheid hebben (Estell & Perdue, 2013; Hodges et al., 1999) en meer afwezig zijn van school (Hodges et al., 1999) dan gepeste adolescenten met hechte vriendschappen. Ten slotte zal er nog gekeken worden of zelfbeeld een mogelijk modererende werking heeft op de relatie tussen pesten en schoolbetrokkenheid en tussen pesten en schoolafwezigheid. De moderatie wordt zodanig verwacht dat gepeste adolescenten met een lager zelfbeeld een lagere mate van schoolbetrokkenheid ervaren dan gepeste adolescenten met een hoger zelfbeeld (Finn, 1989; Holter & Bruinsma, 2010; Lan & Lanthier, 2009). Ook wordt verwacht dat gepeste leerlingen met een laag zelfbeeld eerder geneigd zijn tot schoolafwezigheid dan gepeste leerlingen met een hoog zelfbeeld (Grob et al., 1986; Klerman & Glasscock, 1996).

Methoden

Participanten

Aan dit onderzoek hebben in totaal 364 VMBO-TL-leerlingen, met een leeftijd van 13 tot en met 17 jaar, deelgenomen ($M_{\text{leeftijd}} = 14.65$, $SD = .85$), afkomstig van vijf verschillende middelbare scholen. Hiervan was 56.23% een meisje ($N = 203$, $M_{\text{leeftijd}} = 14.67$, $SD = .86$) en 43.77% een jongen ($N = 158$, $M_{\text{leeftijd}} = 14.63$, $SD = .86$). Van deze groep was 93.96% geboren in Nederland ($N = 342$) en 5.49% in Turkije, Marokko, Suriname, de (Nederlandse) Antillen of een ander land ($N = 20$). De leerlingen gaven aan gemiddeld 5 á 6 vrienden te hebben in de klas. Het gemiddeld aantal gemiste schooldagen in de afgelopen drie maanden lag onder de drie dagen.

Meetinstrumenten

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst die uit meerdere onderdelen is samengesteld. Er werden enkele demografische vragen gesteld naar sekse, leeftijd en naar het geboorteland. Ook werd er aan de participanten gevraagd hoeveel schooldagen ze de afgelopen drie maanden gemist hadden, dit werd gedaan met de vraag '*Hoeveel schooldagen heb je de afgelopen drie maanden gemist*'. Hierop konden zeven antwoordmogelijkheden gegeven worden; '*geen*', '*minder dan drie dagen*', '*tussen de drie en vijf dagen*', '*tussen de vijf en zeven dagen*', '*tussen de zeven en negen dagen*', '*tussen de negen en elf dagen*', of '*meer dan elf dagen*'. Naar het aantal vrienden van de participant werd gevraagd met de open vraag '*Hoeveel goede vrienden heb je in deze klas?*'.

Pesten. Het in kaart brengen van de gepeste participanten is gedaan aan de hand van 'Personal Experiences Checklist' (PECK), dit is een vragenlijst die bestaat uit 31 gebeurtenissen waarop aangegeven kan worden hoe vaak hij/zij deze gebeurtenis meemaakt op een vijf-punts Likertschaal

van 'nooit' tot en met 'bijna iedere dag'. Deze schaal kent een voldoende test-hertest betrouwbaarheid ($r = .61-.86$) en een goede interne consistentie ($\alpha = .78-.91$) (Hunt, Peters, & Rapee, 2012). De validiteit van deze vragenlijst is redelijk, wat terug te zien is in een significante correlatie met andere pest-schalen ($r = .41 - .55$) (Hunt et al., 2012). De PECK is uit het Engels vertaald alvorens hij is opgenomen in de vragenlijst. Dit vertalen is gedaan aan de hand van 'backtranslating'. Hierbij vertaalt een eerste groep mensen de schaal van het Engels naar het Nederlands, waarna deze Nederlandse stellingen door een tweede groep weer terug naar het Engels vertaald worden. Dan wordt er gekeken of de twee Engelse versies voldoende overeenkomen qua betekenis alvorens de Nederlandse vertaling geaccepteerd wordt. De gebruikte vertaling van de PECK in deze studie kende een zeer goede interne consistentie ($\alpha = .92$).

Zelfbeeld. Met behulp van de 'Self-Perception Profile for Children' (SPPC) is het zelfbeeld van de participanten in kaart gebracht. Dit is een vragenlijst die bestaat uit 16 stellingen waarop de participant op een vijf-punts Likertschaal kan antwoorden, van 'helemaal oneens' tot en met 'helemaal eens'. Deze zelfbeeld vragenlijst is intern consistent ($\alpha = .73 - .81$) en kent een goede test-hertest betrouwbaarheid ($r \leq .84$) (Muris et al., 2003). Ook is de SPPC valide, wat terug is te zien in een significante correlatie met een andere zelfbeeldschaal ($r = .67$) (Muris et al., 2003). Deze, van oorsprong in het Engels geschreven vragenlijst, is door één onderzoeker naar het Nederlands vertaald. Deze vertaling is opgenomen in deze studie en kende een hoge interne consistentie ($\alpha = .90$).

Schoolbetrokkenheid. De schoolbetrokkenheid van de participanten is in kaart gebracht met de School Engagement Scale. De items uit deze vragenlijst bestonden uit een vier-punts Likertschaal, waarop de participanten aan dienden te geven in hoeverre te stelling op hen van toepassing was. De vragenlijst bestaat uit drie componenten van schoolbetrokkenheid, te weten gedragsmatige, cognitieve en emotionele betrokkenheid (Fredricks, Blumenfeld, Friedel, & Paris, 2005). Zowel de predictieve als de construct validiteit van deze vragenlijst zijn goed (Fredricks et al., 2005). De School Engagement Scale is in vertaalde vorm (Valk, 2012) meegenomen in de vragenlijst van dit onderzoek. De schaal is betrouwbaar op zowel gedragsmatige ($\alpha = .72-.77$), cognitieve ($\alpha = .82$) als op emotionele betrokkenheid ($\alpha = .83-.86$) (Fredricks et al., 2005). De gehele School Engagement Scale kende ook in deze studie een hoge interne consistentie ($\alpha = .80$).

Procedure

Aan dit onderzoek hebben vijf scholen deelgenomen. Deze scholen mochten kiezen of zij wel of geen gebruik wilden maken van een ouderbrief waarin de ouders de kans werd gegeven hun kind uit het onderzoek terug te trekken. Geen van de vijf scholen uit dit onderzoek hebben voor de ouderbrieven gekozen. Op de onderzoeksdagen, die in overleg met school afgesproken waren, ging de onderzoeker samen de leerkracht het lokaal met leerlingen binnen. Hier werd de leerlingen uitgelegd dat het onderzoek geheel vrijwillig en anoniem was, waarbij hun mening van groot belang is. Er werd nadruk gelegd op het invullen naar eerlijkheid en dat sociaal wenselijke antwoorden vermeden dienden te worden. Na het uitdelen van de lijsten mochten de leerlingen tegelijkertijd beginnen, gemiddeld

waren de leerlingen na 15 minuten klaar. De onderzoeksdag werd afgesloten door de leerlingen en de leerkracht te bedanken.

Resultaten

Data inspectie

In de analyses werden enkel de participanten meegenomen die complete data geleverd hebben ($N = 344$). Degene met missende waarden vormden geen patroon, waardoor het geen geplande missende waarden waren. De missende data waren Missing Completely at Random (MCAR), waardoor het gerechtvaardigd was deze niet mee te nemen in de analyses (Smits, 2003) en ze 'listwise' eruit te halen (Van Buuren, 2012). De extreme uitbijters van de data zijn niet uitgesloten, maar zijn gehercodeerd naar een waarde die 0.10 boven de hoogste waarde ligt die geen uitbijter is. Hierdoor worden ze niet als uitbijter geclassificeerd en hoeven ze niet uitgesloten te worden. Voor dit onderzoek is dat van groot belang, omdat de uitbijters juist de participanten representeren die de meeste problemen ervaren. De gemiddelden en standaarddeviaties van de variabelen zijn gegeven in Tabel 1. Hoe de variabelen onderling correleren is weergegeven in Tabel 2. Voor alle analyses was de 'Variance Inflation Factor' (VIF) lager dan 10 en de tolerance hoger dan .20, waardoor aangenomen mag worden dat er geen sprake was van multicolineariteit (Field, 2000), zie Tabel 3 en Tabel 4.

Pesten, Schoolbetrokkenheid en Schooluitval

De vraag was of er verschil bestond tussen wel en niet gepeste leerlingen in zowel de mate van schoolbetrokkenheid als in de schoolafwezigheid. Hierbij was de hypothese dat gepeste leerlingen een lagere schoolbetrokkenheid hadden en meer afwezig van school waren, dan niet gepeste leerlingen. In de eerste analyse is in Tabel 3 te zien dat gepest worden effect had op de mate van schoolbetrokkenheid ($p = .03$), maar zoals in Tabel 4 te zien is had pesten geen effect op het aantal gemiste schooldagen ($p = .72$). Gepeste leerlingen voelden zich minder betrokken bij school dan niet gepeste kinderen, deze uitkomst ondersteunde de hypothese. Maar er was geen verschil tussen gepeste en niet gepeste leerlingen wat betreft schoolafwezigheid. De hypothese dat gepeste leerlingen meer afwezig zijn van school dan niet gepeste leerlingen, werd niet ondersteund.

Tabel 1

Verdelingen van de variabelen

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	ZSkewness	ZKurtosis	SW	%Missing	Outliers
Pesten	364	1.33	.374	19.11	31.82	.000	0.0%	7
Schoolbetrokkenheid	363	2.55	.393	1.31	.53	.144	0.3%	0
Zelfbeeld	363	3.56	.642	-2.05	1.52	.015	0.3%	0
Vrienden	347	5.61	4.664	14.44	17.97	.000	4.7%	4
Gemiste Schooldagen	360	1.47	1.594	10.69	5.50	.000	1.1%	0

De moderaties zijn geanalyseerd met de methode van Baron en Kenny (1986). Hieruit kwam naar voren dat de factor vrienden geen modererende werking had op de negatieve gevolgen van pesten, zowel voor de schoolbetrokkenheid, zie Tabel 3, als voor de schoolafwezigheid, zie Tabel 4. Ook de factor zelfbeeld kent geen modererende werking voor de negatieve gevolgen van pesten, zowel voor schoolbetrokkenheid, zie Tabel 3, als voor de schoolafwezigheid, zie Tabel 4.

Tabel 2

Correlaties tussen variabelen

	Pesten	SB ^a	Zelfbeeld	Vrienden
Pesten	-			
SB	-.112*	-		
Zelfbeeld	-.219**	-.043	-	
Vrienden	-.016	-.119**	.324**	-
Gemiste dagen	.003	-.152**	.067	-.008

^a SB staat voor schoolbetrokkenheid

*. Correlatie is significant op 0.05 niveau (2-zijdig).

** . Correlatie is significant op 0.01 niveau (2-zijdig).

Analyses naar mogelijke interactie effecten tussen pesten en de twee individuele factoren, vrienden en zelfbeeld, op de mate van schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid lieten geen significanties zien. Dit ondersteunde de hypothesen niet dat vrienden of zelfbeeld een modererende werking hebben op de relatie tussen pesten en schooluitval.

De factoren pesten, vrienden en zelfbeeld voorspelden de mate van schoolbetrokkenheid significant, $R^2 = .03$, $F(3, 340) = 3.26$, $p = .02$. Zoals in Tabel 3 is te zien was enkel pesten een significante voorspeller voor de mate van schoolbetrokkenheid. Wanneer aan dit model de twee interactievariabelen toe werden gevoegd, is te zien dat er geen modererende effecten aanwezig waren, $R^2 = .03$, $F(2, 338) = 2.28$, $p = .44$.

De factoren pesten, vrienden en zelfbeeld voorspelde niet de mate van schoolafwezigheid, $R^2 = .01$, $F(3, 340) = .66$, $p = .58$. Zoals in Tabel 4 is te zien, was er geen sprake van modererende effecten van vrienden en zelfbeeld op de relatie tussen pesten en schoolafwezigheid, $R^2 = .01$, $F(2, 238) = .92$, $p = .27$.

Tabel 3

Multiple regressie analyse met afhankelijke variabele Schoolbetrokkenheid

Model	Unstandardized		Standardized	<i>t</i>	<i>p</i>	Correlations		Collinearity	
	Coefficients		Coefficients			Partial	Part	Tolerance	VIF
	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b*</i>						
1 (Constant)	2.560	.021		122.630	.000				
Pesten	-.052	.024	-.121	-2.199	.029	-.118	-.118	.949	1.054
Zelfbeeld	-.013	.023	-.034	-.580	.562	-.031	-.031	.850	1.177
Vrienden	-.045	.023	-.110	-1.938	.054	-.105	-.104	.892	1.121
2 (Constant)	2.560	.021		120.305	.000				
Pesten	-.050	.026	-.115	-1.930	.054	-.104	-.103	.798	1.253
Zelfbeeld	-.008	.024	-.020	-.346	.730	-.019	-.018	.830	1.205
Vrienden	-.045	.024	-.109	-1.921	.056	-.104	-.103	.886	1.129
PestenVrienden	-.034	.024	-.090	-1.445	.149	-.078	-.077	.736	1.358
PestenZelfbeeld	>-.001	.023	.000	.000	.999	.000	.000	.637	1.569

Tabel 4

Multiple regressie analyse met afhankelijke variabele Gemiste Schooldagen

Model	Unstandardized		Standardized	<i>t</i>	<i>p</i>	Correlations		Collinearity	
	Coefficients		Coefficients			Partial	Part	Tolerance	VIF
	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>b*</i>						
1 (Constant)	1.478	.086		17.249	.000				
Pesten	.035	.097	.020	.363	.716	.020	.020	.949	1.054
Zelfbeeld	.134	.096	.082	1.400	.163	.076	.076	.850	1.177
Vrienden	-.057	.096	-.034	-.594	.594	-.032	-.032	.892	1.121
2 (Constant)	1.468	.087		16.786	.000				
Pesten	.021	.106	.012	.195	.845	.011	.011	.798	1.253
Zelfbeeld	.154	.097	.095	1.596	.111	.086	.086	.830	1.205
Vrienden	-.052	.097	-.031	-.538	.591	-.029	-.029	.886	1.129
PestenVrienden	-.084	.098	-.054	-.857	.392	-.047	-.046	.736	1.358
PestenZelfbeeld	-.049	.093	-.036	-.527	.599	-.029	-.028	.637	1.569

Discussie

In deze studie is onderzoek gedaan naar de relatie tussen pesten en schooluitval, waarbij schooluitval in kaart is gebracht door de twee indicatoren schoolbetrokkenheid en schoolafwezigheid. Pesten is namelijk een oorzaak voor het vroegtijdig verlaten van school (Thambirajah et al., 2008), maar onduidelijk was tot nu toe of deze relatie mogelijke moderatoren kende. Omdat persoonlijke kenmerken een directer verband vertonen tot schooluitval dan invloedrijke omgevingskenmerken (Lan & Lantier, 2009), zijn in deze studie de factoren vrienden en zelfbeeld meegenomen als mogelijke moderatoren.

De eerste hypothese van dit onderzoek stelde dat gepeste leerlingen minder schoolbetrokken zijn dan niet gepeste leerlingen (Mehta et al., 2013); deze hypothese is bevestigd. Pesten heeft dus een negatief effect op de mate van schoolbetrokkenheid van een leerling. De tweede hypothese stelde dat gepeste leerlingen meer afwezig zijn van school dan niet gepeste leerlingen (McClure & Shirataki, 1989; Thambirajah et al., 2008); deze hypothese werd echter niet ondersteund in deze studie. Uiteraard is het een mooi gegeven dat, ondanks het gepest worden, de leerlingen niet minder uren onderwijs volgen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het Nederlandse systeem zeer actief is op gebied van preventie van schooluitval (De Baat et al., 2013; Rijksoverheid, 2014), mogelijk actiever dan andere landen, maar het stelt door de aanwezigheidsplicht gepeste leerlingen juist langdurig bloot aan een onveilige situatie.

De derde hypothese veronderstelde dat de factor vrienden de relatie tussen zowel pesten en schoolbetrokkenheid als tussen pesten en schoolafwezigheid zou modereren. Gepeste leerlingen met vrienden zouden een betere schoolbetrokkenheid hebben en minder afwezig van school zijn dan gepeste leerlingen zonder vrienden (Hodges et al., 1999). Deze hypothese is in deze studie echter niet bevestigd. Een mogelijke verklaring waarom de moderator vrienden de relatie tussen pesten en schooluitval niet modereert is te zoeken in de kwaliteit van de vriendschappen in plaats van de kwantiteit. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat het hebben van een beste vriend, en niet perse de kwantiteit vrienden, een modererende rol had op de relatie tussen problemen in de sociale vaardigheid en gepest worden (Fox & Boulton, 2006). In dit onderzoek is echter op kwantitatief niveau naar de vriendschappen van de participanten gevraagd. Daarnaast is bekend dat een pestslachtoffer vaak vrienden kiest die ook pestslachtoffer zijn, omdat vrienden worden gekozen op gelijkenissen met zichzelf (Sentse et al., 2013). In eerdere onderzoeken is ook gevonden dat vrienden die geen bescherming kunnen bieden een grotere kans gaven op slachtofferschap dan het hebben van vrienden die wel bescherming en verdediging konden bieden (Hodges, Malone, & Perry, 1997).

De laatste hypothese veronderstelde dat de factor zelfbeeld een modererende rol had op de relatie tussen zowel pesten en schoolbetrokkenheid als tussen pesten en schoolafwezigheid. De moderatie werd zodanig verwacht dat gepeste adolescenten met een lager zelfbeeld een lagere mate van schoolbetrokkenheid hadden dan gepeste adolescenten met een hoger zelfbeeld (Finn, 1989; Holter & Bruinsma, 2010; Lan & Lanthier, 2009). Ook werd verwacht dat gepeste leerlingen met een laag

zelfbeeld eerder geneigd zijn tot schoolafwezigheid dan gepeste leerlingen met een hoog zelfbeeld (Grob et al., 1986; Klerman & Glasscock, 1996). Beide verwachtingen werden in deze studie niet ondersteund. Een verklaring dat zelfbeeld geen modererende werking heeft op de effecten van pesten, is dat zelfbeeld mogelijk geen gedegen coping mechanisme is voor het omgaan met pesten. Daarnaast kan gedacht worden aan het feit dat diegene met een laag zelfbeeld een groter risico lopen slachtoffer te worden van pesten (Jankauskiene, Kardelis, Sukys, & Kardeliene, 2008; Slee & Rigby, 1993), waardoor er mogelijk geen pestslachtoffers zijn met een modererend positief zelfbeeld. Ten slotte is het nog een mogelijkheid dat zelfbeeld geen modererend effect heeft voor de negatieve gevolgen van pesten, omdat zelfbeeld wel aan te tasten is door pesten (Hawker & Boulton, 2000; Thambirajah et al., 2008), maar dat niet als beschermende factor kan dienen.

Beperkingen

Ondanks de zorgvuldigheid waarmee aan deze studie is gewerkt, kent ook dit onderzoek enkele beperkingen die in vervolgonderzoek ter verbetering meegenomen kunnen worden. Zo is mogelijk de wijze van informatieverzameling, door middel van een vragenlijst, niet optimaal. Het was mogelijk effectiever om klasgenoten aan te laten geven wie er gepest werden in plaats van zelfrapportage, omdat met zelfrapportage een eigen beleving gemeten wordt in plaats van feitelijke gedrag (Ledoux, Meijer, Van der Veen, & Breetvelt, 2013). Dit geldt tevens voor de vragen naar schoolbetrokkenheid die mogelijk accurater beantwoord konden worden door leerkrachten dan de leerlingen zelf. Ook de vraag naar het hebben van vrienden kan verscherpt worden, zodat er gericht kan worden op kwaliteit van vriendschappen in plaats van kwantiteit.

Een andere beperking van deze studie is de mogelijkheid dat er leerlingen in de onderzoeksgroep worden misgelopen. Bijvoorbeeld doordat degene met veel schoolafwezigheid niet aanwezig waren op het moment van afname van de vragenlijst. Of de leerlingen die school al vòòr het derde leerjaar hebben verlaten. Tevens mis je mogelijk ook de leerlingen die al uitgevallen zijn door psychosomatische klachten ten gevolge van pesten (Gini & Pozzoli, 2013).

Tenslotte is het een mogelijke beperking dat het een convenience sample omvat, scholen die beschikbaar waren en vrijwillig deel wilden nemen. Mogelijk zijn hierdoor de scholen die hebben deelgenomen niet generaliseerbaar naar alle scholen van Nederland. Hierbij wordt gedacht aan scholen die nu mee wilden doen omdat zij juist hele erge pestproblematiek ervaren. Of dat juist de scholen die mee wilden doen afgelopen tijd veel aandacht aan pestproblematiek hebben besteed en benieuwd zijn naar eventuele vooruitgangen.

Implicaties

Dat er geen modererende effecten zijn gevonden in deze studie voor vrienden en zelfbeeld, betekent dat het geen verschil maakt of je wel of geen vrienden hebt, of hoe positief je zelfbeeld is in het ervaren van de negatieve gevolgen van pesten. Dit betekent dus niet dat de gevolgen van pesten niet ernstig zijn, maar doordat vrienden of zelfbeeld geen modererende werking hebben is pesten mogelijk juist gevaarlijker. Gepeste leerlingen voelen zich minder betrokken met school, maar

vertonen niet meer afwezigheid. Het is voor een leerkracht dan ook van groot belang in te zien wat de positieve effecten zijn van het ondersteunen van het slachtoffer (King et al., 2002).

Wanneer de slachtoffers van pesten beter in kaart gebracht kunnen worden, is het mogelijk om een programma aan te bieden en zo proberen te voorkomen dat ze vroegtijdig school zullen verlaten. Een effectief anti-pestprogramma is KiVa (Salmivalli, 2010). Dit programma geeft aan dat het aanspreken van het slachtoffer en het activeren van omstanders effectief is in het verminderen van pesten (Salmivalli, 2010). Door het activeren van de omstanders wordt gepoogd de gedragsmatige beloningen voor de daders weg te nemen en zo het pestgedrag te doen afnemen (Salmivalli, 2010).

Uit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de twee aannemelijke moderatoren voor pesten, vrienden en zelfbeeld, de negatieve gevolgen van pesten niet kunnen verlichten. De gevolgen van pesten zijn zodanig ernstig dat er in dit onderzoek geen factoren zijn gevonden die de effecten kunnen bufferen. Het is daarom mogelijk effectiever om aandacht te richten op het verminderen van pesten in plaats van deze te richten op zaken die het pesten minder erg maken.

Referenties

- Archambault, I., Janosz, M., Fallu J.-S., & Pagani, L. S. (2009). Student engagement and its relationship with early high school dropout. *Journal of Adolescence*, *32*, 651–670. doi:10.1016/j.adolescence.2008.06.007
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *51*, 1173-1182.
- Bask, M., & Salmela-Aro, K. (2013). Burned out to drop out: Exploring the relationship between school burnout and school dropout. *European Journal of Psychology of Education*, *28*, 511-528.
- Batenburg, Th. A., van, & Korpershoek, H., & Werf, M. P. C. van. der. (2007). *De VMBO leerlingen in VOCL'99; Stromen, kenmerken en huidige situatie*. Verkregen van <http://gion.gmw.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/2007/vmbo/VOCLVMBO.pdf>
- Berkowitz, R., & Benbenishty, R. (2012). Perceptions of Teachers' Support, Safety, and Absence From School Because of Fear Among Victims, Bullies, and Bully-Victims. *American Journal of Orthopsychiatry*, *82*, 67-74. doi: 10.1111/j.1939-0025.2011.01132.x
- Buckley, K. E., Winkel, R. E., & Leary, M. R. (2004). Reactions to acceptance and rejection: Effects of level and sequence of relational evaluation. *Journal of Experimental Social Psychology*, *40*, 14-28. doi: 10.1016/S0022-1031(03)00064-7
- Chen, J. J.-L. (2005). Relation of academic support from parents, teachers, and peers to Hong Kong adolescents' academic achievement: The mediating role of academic engagement. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, *131*, 77-127.
- Christle, C. A., Jolivette, K., & Nelson, C. M. (2007). School Characteristics Related to High School Dropout Rates. *Remedial and Special Education*, *28*, 325-339.
- Cörvers, F., & Golsteyn, B. (2003). *De invloed van voortijdige schooluitval op de instroomprognoses van schoolverlaters op de arbeidsmarkt*. Verkregen van http://www.roa.nl/pdf_publications/2003/roa-w-2003_1.pdf
- De Baat, M., Messing, C., & Prins, D. (2013). *Wat werkt bij schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten?* Verkregen van <http://www.nji.nl>
- Du, H., Jonas, E., Klackl, J., Agroskin, D., Hui, E. K. P., & Ma, L. (2013). Cultural Influences on Terror Management: Independent and Interdependent Self-esteem as Anxiety Buffers. *Journal of Experimental Social Psychology*, *49*, 1002-1011.
- Estell, D. B., & Perdue, N. H. (2013). Social Support and Behavioral and Affective School Engagement: The Effects of Peers, Parents, and Teachers. *Psychology in the Schools*, *50*, 325-339. doi: 10.1002/pits.21681
- Fallis, R. K., & Opotow, S. (2003). Are Students Failing School or Are Schools Failing Students? Class Cutting in High School. *Journal of Social Issues*, *59*, 103-119.

- Field, A. (2000). *Discovering Statistics; Using SPSS for Windows*. Verkregen van <http://books.google.com/books>
- Finn, J.D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, *59*, 117-142. doi: 10.3102/00346543059002117
- Fox, C. L., & Boulton, M. J. (2006). Friendship as a Moderator of the Relationship Between Social Skills Problems and Peer Victimization. *Aggressive Behavior*, *32*, 110-121. doi: 10.1002/ab.20114
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P., Friedel, J., & Paris, A. (2005). School engagement. In K. A. Moore & L. H. Lippman (Eds.), *What do children need to flourish? Conceptualizing and Measuring Indicators of Positive Development* (pp. 305-321). New York: Springer.
- Friedman, S. M. A. (2008). Everybody's Different: A Positive Approach to Teaching About Health, Puberty, Body Image, Nutrition, Self-Esteem and Obesity Prevention, Eating Disorders. [Review of the book *Everybody's Different: A Positive Approach to Teaching About Health, Puberty, Body Image, Nutrition, Self-Esteem and Obesity Prevention*, by J. O'Dea]. *The Journal of Treatment & Prevention*, *16*, 275-278. doi: 10.1080/10640260802016894
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2013). Bullied Children and Psychosomatic Problems: A Meta-analysis. *Pediatrics*, *132*, 720-729. doi: 10.1542/peds.2013-0614
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., . . . Pinel, E. (1992). Why Do People Need Self-Esteem? Converging Evidence That Self-Esteem Serves an Anxiety-Buffering Function. *Journal of Personality and Social Psychology*, *63*, 913-922.
- Grob, P., Huskens, R., & Kley, P. van der. (1986). *Eigenwijs in onderwijs: beleving, verzuim en verlaten van school*. Den Haag, Nederland: OOMO.
- Hartkamp, J. P. (2005). *Monitor voortijdig schoolverlaten Rotterdam 2005: 4e – metingschooljaar 2003/2004*. Amsterdam: Desan Research Solutions.
- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty Years' Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-analytic Review of Cross-sectional Studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *41*, 441-455.
- Henry, K. L., Knight, K. E., & Thornberry, T. P. (2012). School Disengagement as a Predictor of Dropout, Delinquency, and Problem Substance Use During Adolescence and Early Adulthood. *Journal Youth Adolescence*, *41*, 156-166. doi: 10.1007/s10964-011-9665-3
- Herweijer, L. (2008). *Gestruikeld voor de start: De school verlaten zonder startkwalificatie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau. Verkregen van www.scp.nl/dsresource
- Hodges, E. V. E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology*, *35*, 94-101.
- Hodges, E. V. E., Malone, M. J., & Perry, D. G. (1997). Individual risk and social risk as

- interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology*, *33*, 1032-1039.
- Holter, N. & Bruinsma, W. (2010). Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten? Nederlands Jeugd Instituut. Verkregen op 19 februari 2014 via <http://www.nji.nl>
- Hunt, C., Peters, L., & Rapee, R. M. (2012). Development of a measure of the experience of being bullied in youth. *Psychology Assessment*, *24*, 156-165. doi: 10.1037/a0025178.
- Jankauskiene, R., Kardelis, K., Sukys, S., & Kardeliene, L. (2008). Associations Between School Bullying and Psychosocial Factors. *Social Behavior and Personality*, *36*, 145-162.
- King, K. A., Vidourek, R. A., Davis, B., & McClellan, W. (2002). Increasing self-esteem and school connectedness through a multidimensional mentoring program. *The Journal of School Health*, *72*, 294-299.
- Klerman, L. V., & Glasscock, B. C. (1996). Features of children who do not attend school. In I. Berg & J. Nursten (Eds.), *Unwillingly to School* (4th ed.) (pp. 25-37). Londen, Engeland: Glaskell.
- Lan, W. & Lantier, R. (2009). Changes in students' academic performance and perceptions of school and self before dropping out of schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, *8*, 309-332. doi:10.1207/S15327671ESPR0803_2
- Ledoux, G., Meijer, J., Veen, I. van der., Breetvelt, I (2013). Meetinstrumenten voor sociale competenties, metacognities en advanced skills. Verkregen van <http://www.kohnstamminstituut.uva.nl/rapporten/pdf/ki900.pdf>
- Litwack, S. D., Wargo Aikins, J., & Cillessen, H. N. (2012). The Distinct Roles of Sociometric and Perceived Popularity in Friendship: Implications for Adolescent Depressive Affect and Self-Esteem. *Journal of Early Adolescence*, *32*, 226-251. doi: 10.1177/0272431610387142
- Mann, M., Hosman, C. M. H., Schaalma, H. P., & Vries, N. K. de (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health Education Research*, *19*, 357-372. doi:10.1093/her/cyg041
- McClure, M., & Shirataki, M. D. (1989). Child Psychiatry in Japan. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *28*, 488-492.
- Mehta, S. B., Cornell, D., Fan, X., & Gregory, A. (2013). Bullying climate and school engagement in ninth grade students. *Journal of School Health*, *83*, 45-52.
- Muris, P., Meesters, C., & Fijen, P. (2003). The self-perception profile for children: Further evidence for its factor structure, reliability, and validity. *Personality and Individual Differences*, *35*, 1791-1802. doi: 10.1016/S0191-8869(03)00004-7
- Muscari, M. E. (2002). Sticks and stones: The NP's role with bullies and victims. *Journal of Pediatric Health Care*, *16*, 22-28.

- Olweus, D. (2011). Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males. *Criminal Behavior and Mental Health, 21*, 151-156. doi: 10.1002/cbm.806
- Orpinas, P., & Horne, A. M. (2010). Creating a Positive School Climate and Developing Social Competence. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage (Eds.), *Handbook of Bullying in Schools; An International Perspective* (pp. 49-60). New York, NY: Routledge.
- Powel Stanard, R. (2003). High School Graduation Rates in the United States: Implications for the Counseling Profession. *Journal of Counseling & Development, 81*, 217-221.
- Rijksoverheid (2014). *Feiten en Cijfers Schooluitval*. Verkregen van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanval-op-schooluitval/feiten-en-cijfers-schooluitval>
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior, 15*, 112-120.
- Sentse, M., Dijkstra, J. K., Salmivalli, C., & Cillessen, A. H. N. (2013). The Dynamics of Friendships and Victimization in Adolescence: A Longitudinal Social Network Perspective. *Aggressive Behavior, 39*, 229-238. doi: 10.1002/ab.21469
- Simons-Morton, B., & Chen, R. (2009). Peer and Parent Influences on School Engagement Among Early Adolescents. *Youth & Society, 41*(3), 3-25. doi: 10.1177/0044118X09334861
- Slee, P. T., & Rigby, K. (1993). The relationship of Eysenk's personality factors and self-esteem to bully-victim behaviour in Australian schoolboys. *Personality and Individual Differences, 14*, 371-373. doi: 10.1016/0191-8869(93)90136-Q
- Smits, N. (2003). *Academic specialization choices and academic achievement: Prediction and incomplete data* (Proefschrift). Amsterdam: Thela Thesis.
- Thambirajah, M. S., Grandison, K. J., & De-Hayes, L. (2008). *Understanding School Refusal; A Handbook for Professionals in Education, Health and Social Care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Townsend, L., Flisher, A. J., Chikobvu, P., Lombard, C., & King, G. (2008). The relationship between bullying behaviors and high school dropout in Cape Town, South Africa. *South African Journal of Psychology, 38*, 21-32.
- Valk, J. (2012). *Drop out in relatie tot schoolbetrokkenheid en levenstevredenheid* (Master's thesis, Universiteit Leiden, Nederland). Verkregen van <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/19100>
- Van Buuren, S. (2012). *Flexible Imputation of Missing Data*. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group.
- Van der Zalm-Grisnich, W. M. (2012, juli). Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Je bibbers de baas'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Verkregen van www.nji.nl/jeugdinterventies
- Wentzel, K. R., Barry, C. M., & Caldwell, K. A. (2004). Friendships in middle school:

Influences on motivation and school adjustment. *Journal of Educational Psychology*, *96*, 195-203.

Zimbardo, P. G., Johnson, R. L., & McCann, V. (2009). *Psychologie: Een inleiding* (6th ed.).

Verkregen van <http://books.google.com/books>